

R E C E N Z J E

Ks. Paweł Małek CM, *Odnowiona struktura posługi diakona w świetle pasterskiej władzy biskupa i prezbitera według nauki Soboru Watykańskiego II. Studium teologiczno-prawne*, WN PAT, Kraków 2008, ss. 305.

Odnowiona przez Sobór Watykański II struktura posługi diakona skłoniła ks. Pawła Małka do szerszego zajęcia się problematyką hierarchicznego współdziałania diakona z posługą pasterską biskupa i prezbitera. Ową strukturę ukazuje jednak w szerszym kontekście rozwoju historycznego instytucji święceń diakonatu, poczynając od okresu starożytności chrześcijańskiej. Wydaje się, że korzystniejsze brzmienie tytułu książki byłoby następujące: „Odnowiona struktura posługi diakona w relacji do władzy pasterskiej biskupa i prezbitera w rozwoju historycznym”.

Praca składa się z pięciu rozdziałów, poświęconych poszczególnym okresom wspomnianego rozwoju historycznego.

W rozdziale pierwszym (s. 13–87) Autor przedstawia strukturę posługi diakańskiej do V wieku. Posługując się metodą historyczno-prawną oraz egzegetyczną, ks. Małek rozpoczyna tutaj swoje wywody od ukazania procesu kształtowania się pierwszych form struktury organizacyjnej Kościoła w okresie apostołskim. Zauważa, że posługa diakona istniała od samego początku działania Kościoła, i to zarówno we wspólnotach o charakterze judeochrześcijańskim Jerozolimy, jak i we wspólnotach etnochrześcijańskich, zakładanych przez św. Pawła, pozostających pod wpływem kultury grecko-rzym-

skiej. Jedne i drugie wspólnoty posiadały wspólna władzę apostołską oraz jedność w nauczaniu i rządzeniu.

Wskazując następnie na diakonię jako podstawową funkcję Kościoła, Autor określa jej pierwotne zadania, po czym skupia swoją uwagę na posługiwaniu w Kościołach czasów apostołskich, pojmowanym w przeważającej mierze jako charyzmaty i dary Ducha Świętego. Z kolei omawia kształtowanie się pojęć urzędu biskupa, urzędu prezbitera i urzędu diakona w okresie apostołskim. Wyjaśnia tutaj samą terminologię kościelną (biskup, kapłan, diakon), wskazuje na jej pochodzenie, szerzej przedstawia wielorakie wpływy na rozwój i kształtowanie się pojęcia diakona. Podkreśla, że termin grecki „diakonos” występuje w pismach nowotestamentalnych w ścisłej relacji do posługi apostołskiej, ujętej w słowach: „diakonia”, „apostolos”, „apostolon”, „presbiteros”. Akcentuje ściśle powiązanie w Nowym Testamencie urzędu diakona z urzędem biskupa.

Analizując teksty skryptyrystyczne, m. in. Dzieje Apostolskie 6, 1-6, omawia następnie ustanawianie diakonów. Interesujący jest wywód ks. Małka na temat interpretacji wskazanego wyżej fragmentu Dziejów Apostolskich, dokonanej m.in. przez ojców Vaticanum II, Międzynarodową Komisję Teologiczną, a także przez Benedykta XVI. W dalszym segmencie rozdziału czytelnik zapoznaje się z urzędem diakona w świetle literatury patrystycznej. Zwraca się tutaj uwagę na problem różnorodności terminologii i znaczenia terminów „biskup”, „prezbiter”, „diakon”. Strukturę urzędu diakona Autor omawia następnie w świetle źródeł prawodawstwa Kościoła starożytnego, a w dalszej kolejności - w świetle dokumentów synodów partykularnych oraz soborów powszechnych pierwotnego Kościoła. Usiłuje wreszcie wskazać przyczyny zaniku urzędu diakona stałego (poczynając od końca V wieku), kiedy to w Kościele Łacińskim urząd ten przybrał formę wyłącznie posługi przejściowej, stając się zaledwie etapem prowadzącym do przyjęcia prezbyteratu (diakoni pełnili wówczas funkcje liturgiczne i administracyjne, nie oddawali się natomiast dziełom charytatywnym).

Rozdział drugi (s. 89-101) ukazuje rozwój urzędu diakona w okresie scholastyki średniowiecznej, kiedy to posługa diakona nadal była traktowana jako etap przejściowy przed przyjęciem święceń prezbyteratu. Po zaprezentowaniu posługi diakona w ujęciu św. Tomasza z Akwinu, a następnie w nauczaniu Soborów Laterańskich, Autor analizuje w tej kwestii Dekret Gracjana, Dekretały Grzegorza IX oraz „Klementyny”.

W rozdziale trzecim (s. 103–123) ks. Małek skupia swoją uwagę na próbach odnowy urzędu diakońskiego w okresie od Soboru Trydenckiego do Soboru Watykańskiego II. Na wstępie, omawiając nauczanie Tridentinum informuje, że zalecono wówczas przywrócenie stałej posługi diakonów, choć zalecenie to nie zostało zrealizowane. Niemniej Sobór uznał, że diakonat jest święceniem, należącym do uporządkowanej struktury Kościoła; podobne stwierdzenie sformułował posoborowy Katechizm Rzymski, zaliczając diakonat do drugiego stopnia święceń wyższych.

Interesująco zostały ukazane odnośne postanowienia Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 roku oraz Konstytucji apostolskiej Piusa XII *Sacramentum ordinis* z 1948 roku. Kodeks pozostał wierny wielowiekowej tradycji kanonicznej, zezwalając na przyjęcie święceń diakonatu jedynie kandydatom do prezbiteratu. Posługa diakona pozostawała więc nadal związana jedynie z pełnieniem funkcji liturgicznych. Natomiast powołana wyżej Konstytucja apostolska uchyliła wątpliwości co do formy i materii sakramentu święceń. Pośrednio dokument uznał charakter sakramentalny święceń diakonatu, podobnie jak i święceń biskupich, co stanowiło, jak podkreśla ks. Małek, „przełomowy krok w formowaniu się doktryny o sakramentalności sakry biskupiej, która [to doktryna – W.G.] dopiero podczas obrad Soboru Watykańskiego II została potwierdzona i zdefiniowana” (s. 123).

Przedmiotem rozdziału IV opracowania (s. 125–215) jest odnowa urzędu „posługi diakona” (czy raczej urzędu diakona ?) według nauki Soboru Watykańskiego II. Autor rozpoczyna tutaj swój dyskurs od okresu przedprzygotowawczego do Vaticanum II, analizując propozycje przesyłane do soborowej Komisji Przygotowawczej w przedmiocie święceń diakonatu, szczególnie gdy chodzi o odnowę tego stopnia święceń w Kościele Łacińskim. Omawia następnie propozycje w tym względzie zgłaszane w okresie przygotowawczym (prezentuje tutaj odnośne schematy Komisji ds. Sakramentów, Komisji ds. Misji, Komisji ds. Kościołów Wschodnich, Komisji ds. Biskupów i Zarządu Diecezji). Z kolei referuje przebieg debaty soborowej nad interesującymi go projektami uchwał podczas pierwszej, drugiej i trzeciej sesji Soboru. Podkreśla, że podczas obrad Vaticanum II została na nowo odczytana struktura władzy świętej biskupów, a pogłębiona refleksja nad strukturą hierarchiczną Kościoła oraz nad przywróceniem posługi diakona jako trwałego stopnia hierarchicznego torowała drogę końcowym uchwałom soborowym. Wskazuje ponadto na trudność w przywróceniu diakonatu stałego

związaną z postulowanym przez wielu udzielaniem w przyszłości święceń diakońskich mężczyznom żonatym, co miałoby stanowić zagrożenie dla celibatu kapłańskiego. Prezentacja debat soborowych wypadła w pracy Autora bardzo korzystnie.

Przechodząc z kolei do samych uchwał soborowych, ks. Małek słusznie zwraca uwagę na przyjętą w Konstytucji dogmatycznej *Lumen gentium* koncepcję władzy święceń (jedność i jedyność władzy, posługiwanie jako realizacja zadań otrzymanych w święceniach, posługa diakona jako uczestnictwo w potrójnej władzy). Na szczególną uwagę zasługuje tutaj fragment poświęcony nauce soborowej o trzech zadaniach Chrystusa (*tria munera*), czy raczej o potrójnym *munus* jedynej *potestas sacra*. Autor zaznacza, że jakkolwiek w konstytucji *Lumen gentium* nie został bezpośrednio określony zakres uczestnictwa posługi diakona we władzy świętej, to jednak do urzędu diakona można - w sposób pośredni - zastosować sformułowania tego dokumentu potwierdzające uczestnictwo świętych szafarzy we władzy kościelnej. W oparciu więc o treść n. 18 Konstytucji można przyjąć, że diakon, jako święty szafarz, uczestniczy również we władzy świętej (w zakresie stopnia swoich święceń). W dokumencie tym znalazło się stwierdzenie, że w przyszłości diakonat będzie mógł być przywrócony jako właściwy i trwały stopień hierarchiczny w celu sprawowania troski duszpasterskiej (nr 29). Określony tu został jedynie zakres przyszłych zadań diakona stałego (liturgia, słowo, dzieła charytatywne), z pominięciem zwrotu o jego zakresie władzy. Zaznaczono również, że swoją posługę diakoni mają wypełniać w łączności z biskupem i jego prezbiterium. Sobór zatem, zauważa Autor, nie określił relacji posługi diakona do władzy świętej, jak to uczynił w odniesieniu do biskupów i prezbiterów. Novum soborowym, gdy chodzi o zadania diakona, stało się przyznanie mu lności do błogosławienia małżeństw i przewodniczenia obrzędom pogrzebowym.

W rozdziale V (s. 217-270) został przedstawiony proces utrwalania się statusu prawnego urzędu diakona w strukturze władzy po Soborze Watykańskim II. Punktem wyjścia są tutaj akty wykonawcze (Pawła VI i Kongregacji Rzymskich) do uchwał Vaticanum II w przedmiocie urzędu diakona. Omawia się więc tutaj przede wszystkim postanowienia *motu proprio Sacrum Diaconatus Ordinem* z 28 czerwca 1967 roku, *motu proprio Ministeria quaedam* z 15 sierpnia 1972 roku, *motu proprio Ad pascendum* z 15 sierpnia 1972 roku, w których to dokumentach diakoni otrzymali znaczący udział w sprawowaniu władzy świętej, którą mają wykonywać w łączności

z biskupem i jego prezbiterium. W ostatniej z wymienionych enuncjacji określony został warunek przywrócenia w Kościele partykularnym stałej posługi diakona (dobro wiernych). Swoiste novum stanowiło tutaj stworzenie możliwości wprowadzenia posługi diakonów stałych w instytucjach życia konsekrowanego. Na podkreślenie zasługuje umiejętne „wydobywanie” przez Autora z referowanych dokumentów m.in. tego, co pochodzi z wcześniejszych źródeł. Korzystnie wypada również prezentacja dokumentów Kurii Rzymskiej.

Dalszy fragment rozdziału traktuje o posłudze diakona w pracach Papieskiej Komisji do Rewizji *Kodeksu Prawa Kanonicznego* (tytuł tego podrozdziału nie jest najszcześniejszy; powinien brzmieć: „Posługa diakona w pracach Papieskiej Komisji do Rewizji KPK”). W kolejnym zaś segmencie rozdziału ks. Małek przedstawia regulacje dotyczące urzędu diakona w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku. Analiza odnośnych dyspozycji kodeksowych (dotyczących urzędu diakona) jest właściwa: pogłębiona i wyczerpująca.

W dalszym ciągu czytelnik zapoznaje się z pokodeksowymi wypowiedziami Magisterium Kościoła na temat urzędu diakona (Dyrektorium Kongregacji ds. Duchowieństwa o posłudze i życiu diakonów stałych *Diaconatus originem* z 22 lutego 1998 roku oraz Wytyczne Kongregacji Wychowania Katolickiego dotyczące formacji diakonów stałych *Institutio diaconorum* z tego samego dnia). Wreszcie Autor ukazuje podobieństwa i różnice między starożytną a odnowioną strukturą urzędu diakona (czy sformowanie „urzędu posługi diakona” nie jest tautologią?). Podsumowanie rozdziału jest wyjątkowo lakoniczne.

W zakończeniu książki Autor dokonuje podsumowania zawartych w niej wywodów.

W sumie mamy do czynienia z opracowaniem, które stanowi pożyteczne i oryginalne studium historyczno-prawne, ukazujące urząd diakona na przestrzeni stuleci w doktrynie i ustawodawstwie Kościoła. Wolno je polecić zarówno teologom, jak i kanonistom, a także wszystkim zainteresowanym problematyką posługi diakona, jako uczestniczącego w posłudze pasterskiej – w hierarchicznej wspólnocie z biskupem i jego prezbiterium.

ks. Wojciech Góralski